

Антъни Бърджес

ЕНДЪРБИ ОТВЪТРЕ

КНИГА ПЪРВА
ОТ ТЕТРАЛОГИЯТА „ЕНДЪРБИ“

София, 2018

Преводът е направен по
Anthony Burgess
Inside Mr. Enderby

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

Inside Mr. Enderby
© 1963 by International Anthony Burgess Foundation

© Аглика Маркова, превод, 2018
© Кристин Димитрова, превод на стиховете, 2018
© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0348-6

АНТЪНИ БЪРДЖЕС

ЕНДЪРБИ ОТВЪТРЕ

Превод от английски
Аглика Маркова

Превод на стиховете
Кристин Димитрова

Посвещава се на Д'Арси Кониърс

*Allons, dernier des poètes,
Toujours enfermé tu te rendras malade!
Vois, il fait beau temps, tout le monde est dehors,
Va donc acheter deux sous d'ellébore,
Ça te fera une petite promenade.*

Jules Laforgue, „Dimanches“

*Хайде, последни сред поетите,
все затворен, ще се разболееш!
Виж, времето е хубаво, всички са навън,
върви си купи кукуряк за две пари
и се поразходи.*

Жюл Лафорг, „Недели“¹

¹ Превод от френски Недка Капралова. – Б.изд.

ПЪРВА ГЛАВА

1

ПХЪР-Р-Р-Р-ММП.

Да ви е честита Новата година и на вас, господин Ендърби!

Обаче пожеланието не стига до вас, нито до нас, нощните ви посетители, защото за нас годината е много стара. Ние, които шушукаме, шушкаме, шумкаме и мишкуваме в спалнята ви, сме вашите потомци, онези, към които сте се обръщали с надежда. Поздравления, господин Ендърби: улучили сте момента, в който топузът на часовника в павилиона отмерва точния час. И ако се пробудите сега поради някоя болка в дванадесетопръстника или спазъм в пилора, които за нас са точно толкова отвратителни, колкото втръсналите ни до болка подробности за скрофулите на доктор Джонсън, скатофобията на Джонатан Суифт или връщата от зараза кръв на Джон Кийтс, да не си помислите, че сме духове, съскащи и бродещи около леглото ви. За да станеш дух, трябва първо да умреш – или поне да се родиш.

Пърррррп.

Отговорът на господин Ендърби към поколенията. Не пипай, Присила. Господин Ендърби не е вещ, че да го мушиш, той е велик поет, заспал. Ако обичаш, Албърта, извади си мърлявото пръстче от устата му. Устата му е отворена не за да ми се правиш на зъболекар и да бъркаш вътре, а за да може той да диша. Носът му – той е все пак на четирийсет и пет години – вече не изпълнява добре предназначението си, тия черни потрепващи ноздри, направо хралупи, всяка с миниатюрен шлюз, са затлачени, въздух не минава. В ранните си творби поетът се гмурка във вселената на мириз-

мите, спомнете си (страници 1 до 17 в учебниците ви, подборката е правена от „Харвард Юнивърсити Прес“), че в тях се говори за измита коса, туршии, прещип, соли за баня, кожа, стружки от подострен молив, праскови консерва, пощенски гишета, госпожа Лейзънби от магазинчето на ъгъла до коптора, в който се е родил, скилидка карамфил, диабет. В по-зрелите му творби обаче тази тема не присъства; шлюзовете са затворени завинаги. Този тих шум, Харолд, се нарича хъркане. Точно тъй, Кристин, зъбите му и от горната, и от долната челюст могат да се свалят, и сега са свалени и поставени в ей тази пластмасова чаша. Дете, дете, какво направи, разля денталния разтвор връз килима на хазайката на господин Ендърби. Не, Робин, килимът не е нито красив, нито скъпоценен, но е собственост на госпожа Мелдръм. Да, самият господин Ендърби е наша собственост, собственост на света, но неговият килим е собственост на хазайката му, госпожа Мелдръм.

Тъй! Косата му всеки ден извършва кратко пътуване от главата до четката: косъм по косъм, тънички както са, пътуват с едноръчен билет. Ей тук, на тоалетката, виждате четките за коса (обковките са имитация на сребро), завещани от баща му; баща му е продавал цигари и тютюн. Да, права си, Мейвис, четината е мръсна, но великите поети си имат други грижи и не спазват стриктно изискванията на хигиената. Нали забелязвате как четката е задръстена с поредното снопче от оредялата коса на господин Ендърби? Свещени реликви са това, деца. Не се блъскайте! Всеки ще получи по косъмче. Ето. Пазете ги всички, запазете ги в дневничетата, които си водите за своето настояще на бъдно поколение. Окапалите косми, Хенри, стават притежание на онзи, който ги събира. Господин Ендърби вече няма нужда от тях, но на традиционните търгове те вече донасят, особено ако са красиво монтирани или инкрустирани, по цяла лира на косъм. Одри, Одри, не се прави така, кой къса космите, преди да са окапали! Подобно грубиянско скубане направо може да събуди господин Ендърби.

Крхръпкръхъмп.

Видяхте ли сега? Сепнахте го. Оставете го да се успокои, както изчаквате да се утаи кипнала вода. Тъй. Повече ще видите,

съгласете се деца, ако наблюдавате как господин Ендърби се обръща по гръб и чаршафите му се хлъзгат и падат на пода. Кордата на пижамата му разделя издутия му корем на две заоблени хълмчета. Забелязвате изобилието от косми, нали? Отвратителната гавра на средната възраст: смъква косата от благородния лоб, где гнездят орлите, превръщайки го в пиле голишарче, а сподобява хралупите и убежищата, и укритията на топлото просташко тяло с растителност безполезна и некрасива. Ето, виждате и месестия гръден кош. И той е обрабъл с буйна растителност, чак пламти от гъсталаци и коренища. Да не останат по-назад, и брадата му, и носът му са си отгледали четина. Избуяла, би отбелязал Милтън.

Да, Джанис, с неохота се съгласявам, че както е заспал, господин Ендърби не е приятна гледка, дори да беше тъмно като в рог. Да, да, всички забелязахме оредялата коса, беззъбата уста, затлъстялата плът, чиито гънки се надигат и пак се слягат. Но я ми кажи, какво общо има красотата с величието? Ето нещо, над което си заслужава да поразсъждавате. А, ти не би искала да си омъжена за него, така ли, Албърта? А не мислиш ли, че той също не би пожелал да се ожени за теб, нежеланието му би било дори по-голямо от твоето, глупаво присмехуниче такова? Та коя си ти да си въобразяваш, че изобщо би дорасла за другарка на велик поет?

Крайниците. Нозете, стъпили на Парнас. Слинести петна по сложния пейзаж на ходилата, погледнете. Пръсти с изпочупени нокти, макар че нокътят на палеца направо се е бетонирал, не може да се изреже. Съгласна – евентуално след продължително киснене в сапунена вода. Отметнатата дясна ръка: просешки... всъщност – кралски жест. Съзерцавайте със страхопочитание тези пръсти, отдъхващи след писане. Утре те отново ще пишат: продължение на поемата, която той смята за свой шедевър. Ах, какво са създали тези пръсти!

Всеки от вас да целуне тази ръка, но извънредно нежно, да не се усети и докосване дори! Да, разбирам, действието изисква усилие на волята, за да се превъзмогне известно естествено отвращение. Но това е, ако щете, мъничко упражнение в любовата ви схоластична философия. Загрубелите кокалчета на ръ-

ката, ноктите с траурни ивици под тях, незаличимите петна от тютюнев катран (можете да си представите как поетът, унесен, вече дори не съзнава, че държи цигара, защото мисълта му се рее над миризмата на изгоряло), грапавата кожа са все случайности, само външният аспект на ръката, снизхождението към делничния свят на храната и на смъртта. Но същността на ръката... що е ръка? Божествена машина, възвисила живота ни. Целунете я, целувайте я де! Алтия, престани да се правиш, че ще повърнеш! Чарлс, лицето ти си е грозно и без тези гримаси на отвращение. Добре ме чухте, целувайте!

Ето, той дори не усеща. Почеса се, без да се събуди, сторило му се е, че някоя пеперуда го е бръснала с крилца. Слушайте! Възнамерява да каже нещо насън. Целувката е породила сънно вдъхновение. Слушайте.

*Партньорката ми по легло до мен,
под бремето на сън несподелен.*

Няма ли да каже нещо повече? Няма. Колко вълнуващо, деца, нали? Чухте и гласа му, неясен, сънлив глас, и все пак – неговият глас! А сега – да минем към тоалетката до леглото на господин Ендърби.

Книги, деца, книгите, които господин Ендърби чете, преди да заспи. „Блондинки кат’ куршуми“, какво ли се има предвид с това заглавие?, „Кой кой е в Античността“, несъмнено полезно четиво; „Сделката“... ама че жестока корица; „Как успях“ – разказ на склерозирал богаташ; „Мъченици за протестантска вяра“ – тази книга стана сензация. И ето, мили мои, едно от собствените произведения на господин Ендърби: „Риби и герои“, ранни стихотворения. Какъв гений е бил още тогава! Да, Денис, разрешавам ти да я пипнеш, но много внимателно, моля те! Ох, глупако, виж колко неща разпиля по пода! Какво е скрил в тези многократно прелиствани страници? Снимки? Не ги пипай, остави ги, не са за теб! Боже милостиви, от какви слабости страдат великите личности! На какви срамотии се натъкнахме неволно! Престанете да се кикотите, Бренда и Морийн, и моментално

ми върнете снимката. С тия неприлични момичешки звуци ще събудите господин Ендърби. Какво правят те, Чарлс? Мъжът и жената на снимката? Не се месят в чужди работи, това правят. „Смири се вече, неспокоен дух!“ Снимката, ако обичаш, Робин. Виждам я в джоба на блейзера ти. Благодаря. Техническият термин, като толкова искате да знаете, е фелацио. Точка по въпроса. Да минем ли на пръсти в банята на господин Ендърби? Ето ни и тук. Повечето от своите стихове господин Ендърби пише именно в банята, седнал на тоалетната дъска. Забележително, нали? Защото знае, че тук може да бъде наистина сам. Ваната е затрупана с ръкописи и речници, и изхабени химикалки. Пред самата тоалетна чиния е поставено ниско бюрце, точно на подходящата височина. Има и електрическа печка, да топли босите му нозе. Защо е избрал такава незавидна обстановка? Защото, беше казал той в едно интервю, тя е подходяща за създаването на поезия: пречиства и прояснява поетичния процес. Но можем да бъдем сигурни, че не е само това. Може би изборът му ни подсказва някакво преживяно в детството страдание. Още не сме го открили, но някои от образователните ни екскурзии вече започват да включват и опити да търсим причината в по-далечното минало. Кой знае? Преди да завършите училище, може да стане възможно вече да се надникне и в живота на Шекспир в енорията „Свети Олаф“ и да се види как той се опитва да заприщи стихотворния прилив с пачето си перо. Найджъл, веднага върни на мястото им тези ръждиви бръснарски ножчета, как може да си толкова глупав! Сега – на пръсти към помещението, в което се храни и, когато не пише, живее: качвате се по онези стъпала. Не, Стефани, господин Ендърби живее сам по собствен избор. Любов, та любов! – някои от вас, момиченца, за нищо друго не мислят. И до днес интимният живот на господин Ендърби си остава неясен и забулен. Отношението му към жените? Нали четете поемите му... макар, признавам си, там се говори за секс само бегло.

Пррпитф!

„Тръби се в царството на елфите“... хайде да оставим поета в усамотението му. Обаче има едно нещо. Тазгодишните му стихове – разбира се, още ненаписани, вече говорят за интерес, който

плахо надхвърля чисто фотографския му интерес към жената. Но не разполагаме с никакви биографични данни, които да свидетелстват за любовна история или за промяна в начина му на живот. Всъщност не разполагаме с почти никакви биографични данни за каквото и да било. Той очевидно е бил човек, живял вътре в себе си. Единственото, което притежаваме, е настоящият му адрес по крайбрежието, където е бил домът му. Можете ли да чуete морето, деца? То е същото море, което и ние познаваме – жестоко, зелено, коварно.

И какво откриваме от господин Ендърби в тази стая? Откриваме госпожа Мелдръм, хазияката му, важен експонат сред всички безразборно събирани предмети.

Правилно, гледайте и се дивете: геометрична прогресия от ебонитови слончета, сладки мънички китайски овчарски цафари, просто ги чуваме как призовават невидими овце; пластмасова играчка, поставка за печени филийки с позлатени копирки, такива навремето са ги произвеждали в Блекпул; грейка за чайник, имитира Брайтънския павилион и е също толкова почерняла; свещник от папиемаше, имитация на мрамор, порцеланова кучка с порцеланово кучило; филигранно изработена кутийка за копчета от листово желязо. Харесва ли ви картината над електрическата печка? Изобразява мъже в ръждиво червено, които рано сутрин се приготвят да тръгнат на лов; всички мъже са еднакви, защото, както предполагаме, лъжехудожникът не е бил в състояние да си позволи да плаща на повече от един модел. На картината отсреща пък виждаме британски адмирали от осемнайсети век, които разгръщат карти на *terra incognita*, в стаканите им наливат вино, то сияе в отблясъците на огъня. Тук пък безгрижни монаси ловят риба, да им се намира за в петък, когато ще я лапат на поразия. Захилена като тиганица двайсинагодишна мацка, начервена, че и с шапка, ей там на стената зад кухненската врата. Емили, стига си чопли носа. Чарли, да пускаш лиги от долната си устна е, меко казано, детинщина. Едва ли си струва да разглеждаме кухнята. Е, щом настоявате... как вони на баят хляб! Вижте как свети оная риба в тъмното. На горната полица – кухненски съдове. Не пипай, Денис, казвам ти да

не пипаш. Ох, проклето хлапе! Сега всичките тия тенджери и паници се сгромолясаха, та чак ни проглушиха ушите с трясък и звън. Отвратителен глупак си ти! Ама ще видим дали ще ми се хилите така, като ви върна в цивилизацията след малко. Божичко, тиганът е преобърнал чайника! И сега газовата печка е направо наводнена. Какво е това гадно метално стържене? Кой разсипа пипера? Престанете да кихате, отврат! Ааааапчих! Пълни кретени, веднага вълн! Човек да не ви остави! За последен път уреждам подобно посещение. Огледайте викторианските покриви под вас, не светят ли като рибени люспи на пълнолуние? Повече няма да ги видите. Нито ще видите нещо друго от градчето; няма да узнаете как по къщи и квартири пенсионери и умиращи се давят в собствения си дъх до сутринта. Страшно прилича на огромен гребен, нали? – инкрустираната с камъчета дръжка намигва, междузъбието преминава по тила до врата, ето ви и гарата, пушекът е същинска топка от косми. А над нас – януарско небе с типичните за него съзвездия: Щит, Змиеносец, Стрелец, предстои да се покажат и Юпитер, Марс и Венера – планетите на възрастта, и на войната, и на любовта. А пък мъжът там долу, когото грохотът на съборените от вас съдове изтръгна от неговия насичан от разпърдян и разстроен стомах сън, е човекът, придал смисъл на всичко това.

2

ЕНДЪРБИ СЕ СЪБУДИ ЕДНОВРЕМЕННО ОТ ШУМА И ОТ киселините. На таблата на леглото до главата му беше прикрепена лампа с пластмасов абажур. Той светна, осъзна, че трепери, и разбра защо. Вдигна от пода оплетените завивки и се тръшна обратно, в плен на болката. Болката носеше необясним привкус на сурова ряпа. А шумът? Бой на кухненските богове. Плъхове. Имаше нужда от сода бикарбонат. Нужно е, напомни си за поне седемхиляден път, да не забравя да си държи готова смес подръка до леглото. Острието на суровата ряпа се заби в гръдната му кост. Трябва да се надига вече.